

Úvodné slovo

Vážení čitatelia,

Lysák

účastníci Valného zhromaždenia NEZES 9. októbra 2004 prijali viacero závažných rozhodnutí, ktoré by mali prispieť k efektívnejšej činnosti Združenia do roku 2006. Jedným z kľúčových zámerov je iniciovať a podieľať sa na vypracovaní *Stratégie dlhodobého rozvoja Slovenskej republiky*.

Ako sme Vás už informovali, ide o komplexne ponímaný dokument. Taký, ktorý bude vychádzať a zohľadňovať trvalé hodnoty historického vývoja slovenského národa a s nami žijúcich národností a načrtne ďalšie smerovanie Slovenska v dlhodobom horizonte 20-25 rokov. Tento dokument by sa mal stať orientačným pre formovanie nadväzných dlhodobých strategických programov jednotlivých sektorov, odvetví a rôznych oblastí vo vnútri nášho štátu i v medzinárodných vzťahoch. O potrebe takejto jednotiacej línie i pri striedaní vládných garnitúr sa podporne vyjadrujú predstavitelia z akademickej, politickej, podnikateľskej ale i z ďalších oblastí.

Delegácia Rady NEZES dostala možnosť informovať o tomto návrhu aj na prijatí *u prezidenta Slovenskej republiky*. Popri ocenení doterajšej takmer 15-ročnej aktívnej činnosti NEZES prezident SR Ivan Gašparovič i jeho spolupracovníci podporili návrhy nášho združenia. Prezident SR zdôraznil význam vypracovania Stratégie a všeobecného konsenzu pri jej prijatí a realizácii. Rovnako tak užitočnosť vytvorenia špecializovanej odbornej organizácie pre tieto účel.

Zároveň sme informovali hlavu štátu o stanoviskách NEZES k niektorým závažným otázkam aktuálnym otázkam. NEZES pozitívne vníma zavŕšenie prístupových procesov do OECD, NATO a do Európskej únie. Upozorňuje však na nedostatočné presadzovanie opodstatnených záujmov Slovenska najmä OECD ale aj v Európskej únii. Neopodstatnenú privatizáciu vo sfére nosných odvetví slovenského hospodárstva pokladáme za mrhanie výsledkov práce mnohých generácií a zhoršovaním perspektívnych podmienok vývoja, napr. v energetike, poľnohospodárstve, v sociálnej oblasti, v kultúre a umení, v zdravotníctve a i. Zásadné systémové kroky vyžaduje odstraňovanie nízkej výkonnosti slovenskej ekonomiky (ani nie 50 % priemeru v EÚ) v dôsledku čoho 21 % občanov SR žije i podľa EK v pásme chudoby. Východiská z tejto situácie NEZES vidí: vo výraznom zvýšení podpory vzdelania, vedy a výskumu v súlade s lisabonským summitom EÚ (3 % z ročného HDP), v progresívnom zdaňovaní fyzických osôb, vo zvýšení dane z podnikateľského zisku a v diferencovaní sadzieb DPH (v zrušení rovnej dane 19 %), v urýchlennom zastavení

rozširovania zahraničných obchodných reťazcov, ktorý vedie k strate potenciálneho trhu pre domácich výrobcov, a tým strate pracovných miest v poľnohospodárskej výrobe a v spracovateľskom priemysle (v dovoze nezamestnanosti), v zrušení kapitalizačného dôchodkového piliera, ktorý zníži solidaritu v spoločnosti, zvýši dôchodky bohatým a na dlhé roky zaťaží štátny rozpočet (kapitalizačný pilier prezieravo odmietlo tak Česko ako aj Slovinsko), v diverzifikácii zahraničnej orientácie, reálnom posilňovaní ekonomickej dimenzie diplomacie a efektívnosti zahraničnej služby najmä v medzinárodných organizáciách. Realizácia týchto zásadných opatrení bude náročná ale rozhodne bude na prospech Slovenska a jeho občanov ale aj Európskej únie.

Ing. Ladislav Lysák, DrSc.

Ekonomický komentár

Dohoda v ringu

Štátny rozpočet sa dlhodobo vníma ako najdôležitejší zákon roka, ktorý schvaľuje parlament. Mala by tomu predchádzať v určitom zmysle aj sviatočná atmosféra. Opak je pravdou – úsilie o schválenie rozpočtu sa často mení v ring, v ktorom súperia vládne a opozičné parlamentné strany. Ideálom by bolo, keby sa mohol schváliť štátny rozpočet konsenzom. Veď všetky politické strany trvalo proklamujú, ako im leží na srdci spoločenský blahobyt. V zápase o ŠR práve o to ide, ktorá strana dokáže na svoju stranu získať viac poslaneckých hlasov aj v rozpore s politickou etikou.

Štátny rozpočet SR na rok 2005 predpokladá nasledujúce základné parametre: príjmy 258,6 mld. Sk, výdavky 320,0 mld. Sk a schodok 61,5 mld. Sk, pri predpokladanom objeme hrubého domáceho produktu Ministerstvom financií SR 1.408,0 mld. Sk. Daňové zaťaženie HDP bude v podiele cca 17 %, dosiahne jednu z najnižších úrovní v štátoch EÚ. Hodnoty ostatných makroekonomických parametrov sa očakávajú v nasledujúcich hodnotách: tempo rastu HDP 4,5 %, priemerná ročná inflácia 3,3 %, priemerná miera evidovanej nezamestnanosti 14,4%, podľa VZPS 16,6 % a priemerný rast zamestnanosti 0,6 %, tvorba hrubého fixného kapitálu vzrastie o 7,5 % a podiel bežného účtu platobnej bilancie na HDP poklesne o 1,6 %.

Z metodického hľadiska zostavovanie ŠR na rok 2005 prináša dve skutočnosti:

- výrazne sa zvyšuje prehľadnosť rozpočtu,
- odvody pre miestne rozpočty a VÚC sú stanovené percentom z podielových daní.

Do rozpočtov obcí plynie 30,9 mld. Sk a do rozpočtov VÚC 10,3 mld. Sk. Stanovením podielov na daniach sa eliminujú doterajšie spory medzi ZMOS-om a Ministerstvom financií SR o príspevkoch zo ŠR.

Baránik

Na prvý pohľad sa môže zdať, že prijatím uvedených predpokladov by mal byť rozpočet akceptovateľný všetkými politickými subjektami. Nie je to tak. Pre schválenie rozpočtu návrh vytvára viacero problémov. Prvým je skutočnosť, že politické subjekty koalície vnášajú veľa straníckych prvkov, čím značne eliminujú spoločenský záujem, ktorý by v určitom zmysle mal predstavovať návrh rozpočtu. Druhým je to, že opozičné strany odmietajú schválenie rozpočtu ako celku.

Pravdou je, že dlhodobý rozpočet má málo zdrojov, preto niektoré spoločensky naliehavé potreby uspokojuje buď nedostatočne alebo veľmi skromne. Čo je hlavnou príčinou nedostatku zdrojov? Tých je niekoľko. Hrubý domáci produkt ako základný zdroj rastie, ale v predchádzajúcich rokoch veľmi pomaly. Prečo je to tak? Štát rozvoju ekonomiky okrem vytvárania podmienok pre prílev zahraničného kapitálu venuje minimálnu pozornosť. Chýba stratégia rozvoja ekonomiky. Aj v tejto súvislosti sa presadzuje známy výrok „Budúcnosť najmenej bolí...“ Hlavné príčiny nedostatku rozpočtových zdrojov sú nasledujúce:

- pokles podielu pridanej hodnoty na objeme vytvorenej produkcie
- výpredajom najlukratívnejšieho majetku zahraničným vlastníkom dochádza k zníženiu daňového príjmu zo zisku právnických osôb
- novovytvárané pracovné miesta sa nachádzajú v nižších tarifných triedach
- reálne mzdy ako základný zdroj rozvojových prostriedkov formou úspor stagnujú
- výrazná sociálna diferenciácia spojená s daňovými úpravami prenáša ťarchu rozpočtových zdrojov na príjmovú slabšiu sociálnu skupinu. Ako doklad potvrdzujúci uvedený argument je to, že v príjmoch rozpočtu najväčší prírastok vykazuje daň z pridanej hodnoty v dôsledku zjednotenia sadzieb dane z pridanej hodnoty
- nepriamym vplyvom je únik mozgov a talentov zo všetkých sfér činnosti.

Opomínanie starostlivosti o budúcnosť, ktorá sa mstí už v súčasnosti je veľmi neprezeravé. Prejavuje sa v nedostatočnej starostlivosti o znižovanie nezamestnanosti, ktorá je najväčším potenciálnym zdrojom rastu HDP. Zníženie nezamestnanosti rastom zamestnanosti by sa pozitívne prejavilo v celom okruhu verejných financií.

Dlhodobý sa podceňujú potreby školstva ako v mzdovom, tak aj technickom vybavení, čo bráni tomu, aby sa výraznejšie zvyšovala úroveň absolventov stredných i vysokých škôl.

Nedostatok zdrojov na podporu vedy spôsobuje to, že invenčný kapitál hrá nedocenenú úlohu v rozvoji ekonomiky, hlavne jej efektívnosti. Nádej, že vstupom do tretieho tisícročia sa výraznejšie oproti minulosti prejaví vplyv prenikania scientifikácie do všetkých sfér ekonomického a spoločenského života sa nám sústavne vzdaluje. Únik talentov a nedostatočné využívanie existujúceho invenčného kapitálu je jednou z najväznejších

prekážok úspešného napredovania ekonomiky a spoločnosti. Ani realizovaná reforma zdravotníctva nie je liekom na boľavky spoločnosti.

Pozitívne treba hodnotiť posilnenie ekonomickej pozície samosprávy, aj keď sa nedoceňuje kontrola využívania zverených prostriedkov zo spoločenských zdrojov.

Postavenie kultúry vstupom do EÚ si žiada výraznejšiu ekonomickú podporu. Neodpušiteľnou chybou a hanbou súčasnej politickej garnitúry je neochota a nezodpovedný zahanbujúci prístup k perle kultúry, dostavbe národného divadla. Určite história nepozná prípad, aby sa takto vláda neúctivo voči národu zachovala. Potrebných 800 mil. Sk na dostavbu ND predstavuje 0,25 % z celkového objemu ročných výdavkov ŠR.

Štát relatívne málo platí do verejnoprávnych fondov za svojich poistencov, čím vytvára napätie v celom okruhu verejných financií.

Nedostatok zdrojov ďalej spôsobuje nárast verejného dlhu. 44,9 % zaťaženie HDP verejným dlhom sa hodnotí v porovnaní s inými štátmi ako vcelku akceptovateľné. Ale ak berieme do úvahy časový úsek, v ktorom uvedený dlh narástol, tak sa dostávame do alarmujúcej pozície. Aj keď sa vykonali v tomto roku a pokračuje sa aj pre budúci rok zvýšený poriadok do jedného zo zdrojov nárastu zadĺženosti a to do štátnych záruk, napriek tomu verejný dlh sa zvyšuje míľovými krokmi.

Problémy rozpočtu sú pupočnou šnúrou spojené s cieľavedomým a koordinovaným rozvojom ekonomiky a ten absentuje. Bez jeho reálnej existencie žiadna vláda nedokáže zlepšiť nielen rozpočtovú pozíciu štátu, ale ani ekonomickú pozíciu obyvateľstva. Neriešením naliehavých problémov ekonomiky sa prechodom na spoločnú menu môže dostať naša spoločnosť do veľmi, veľmi zložitej sociálnej a následne politickej situácie. Neuvedomovanie si tejto možnej hrozby je prejavom politickej krátkozrakosti.

Prof. Ing. Michal Baránik, PhD.

Klubová činnosť

Valné zhromaždenie NEZES 2004

Neustály dážd' neveští nič dobrého. Akoby predpovedal situáciu v našej ekonomike a celkový stav našej spoločnosti. Je 9. októbra 2004 tesne pred Valným zhromaždením NEZES. Školiace stredisko Ekonomickej univerzity na Konventnej 1 sa naplňa delegátmi. Došli zástupcovia s Košíc, Prešova, Trenčína. Neodradilo ich ani zlé počasie. Je to dobré znamenie.

Predseda NEZES, Ing. Ladislav Lysák, DrSc., môže otvoriť valné zhromaždenie. Prebiehajú rutinné záležitosti.

Vojtech

Privítanie delegátov, schválenie programu a môže začať maratón.

Správu o činnosti za dvojročné obdobie prezentuje predseda. Bilancuje dvojročné funkčné obdobie. Pokúsime sa len krátko ponoriť do viet, ktoré doliehajú do uší delegátov:

„Uvedomujeme si, že ide o bilanciu za obdobie relatívne krátke, zato bohaté na množstvo zásadných hospodárskych a spoločenských zmien. V etape globalizácie sa na našej planéte začínajú prejavovať i neregionálne tendencie a k 14 ohniskám nepokojov sa proti stupňujúcim rozmarom človekom trápenej prírody pridružil svetovým rozsahom hrozivý konflikt v Iraku. Na domácej pôde sa k zásadným udalostiam radia všeobecné voľby v roku 2002, ktoré umožnili staronovej vláde pokračovať v kurze naštartovanom v závere roka 1998. Kurze, ktorý na jednej strane zavŕšil prístupové procesy naštartované v polovici 90. rokov minulého storočia prijatím Slovenskej republiky do NATO a do Európskej únie. Slovensko je v EÚ vnímané ako štát vzorovo radikálnych zmien. Kritici takéhoto postupu hodnotia našu pozíciu ako poslušného žiacka a pokusný objekt v medzinárodných vzťahoch. V dôsledku tohto vývoja pretrváva vysoká nezamestnanosť, prehĺbuje sa chudoba najslabších sociálnych skupín obyvateľstva, narastajú problémy v školstve, zdravotníctve, vede a výskume atď. Odrazom týchto skutočností je nárast nežiadúcej polarizácie v spoločenských vzťahoch s málo efektívnou opozíciou a odbormi. Prakticky je opozícia bez jediného významnejšieho média a aj preto má malú nádej na zmenu tohto stavu v najbližšej budúcnosti. Takýto stav obmedzuje pôsobnosť mimovládnych síl a inštitúcií, ku ktorým patrí od svojho vzniku v závere roku 1989 aj naše NEZES“.

Ďalej hovoril o úlohách, ktoré predchádzajúce valné zhromaždenie prijalo. Nie všetko sa podarilo naplniť. Ak by to bolo opačne a bez chýb, tak by tu teraz sedeli stroje a nie obyčajní ľudia, ktorí sú smutní z neúspechov a tešia sa dosiahnutým výsledkom. Celou správou sa ťahalí problémy ekonomického rastu Slovenska a čo sme pre zlepšenie urobili. Bolo by zbytočné hovoriť o množstve seminárov, rokovaní a výziev na túto tému. Snáď len to, že sa nám podarilo začať vydávať vlastný časopis SILOČIARY, ktorý nekompromisne vychádza aj napriek neprajníkom každý mesiac, a stal sa jedným zo symbolov schopností našich členov nevzdávať tento boj.

Vízie a ciele do budúcnosti, ktoré predseda predstavil, vyvolali búrlivú diskusiu. Pri predstavení vízie mi v srdeci rezonovali slová indického právnika, spisovateľa a tvorcu indickej ústavy N. Palkhivalu, ktoré citoval: „Národná jednota sa rodí v srdciach občanov. Keď tá zomrie, ani armáda, ani vláda, ani ústava ju nezachráni“.

Z toho čo hovoril predseda NEZES, vyberám to najpodstatnejšie:

„Aby sme k nášmu základnému cieľu, ktorým je zachovanie národnej a štátnej integrity, identity, prosperity a zachovanie vlastnej kultúry a všetkých občanov, prispeli formovaním a hlavne plnením stratégie dlhodobého rozvoja,

ktorá bude základom pre spoločný postup v ekonomickej, politickej, kultúrnej, vzdelávacej, zdravotníckej, až po športovú oblasť. Našou povinnosťou zostáva všemožne brániť, aby sa vlastníctvo zdrojov vydobyté a vytvorené generáciami nedostalo do rúk iných a aby sme sa nestali zametačmi na vlastnom dvore“.

Tieto slová vyvolali živú diskusiu. Negatívne uvažovania nakoniec prešli do pozitívnych návrhov a vízií. Bolo trochu paradoxné, že tí, ktorým sa žije najťažšie - delegáti z Košíc, Prešova a Trenčína - mali v sebe viac elánu a chuti do práce ako všetci bratislavskí delegáti dohromady, snáď okrem predsedu a pár jedincov, aby som nikomu nekrivdil. Hovorili o tom ako sa to dá, o možnostiach, neplakali nad skutočnosťou a nad tým, že slovenský národ už skoro tisíc rokov prežíva zo dňa na deň a tak sa mu darí prežiť. Padali zmysluplné návrhy, ako využiť hospodárske stratégie jednotlivých VÚC, ako prevziať ekonomickú moc do slovenských rúk, čo je potrebné pre hospodársku stratégiu v nových podmienkach členstva v Európskej únii.

Zo záverov vyplynula jednoznačná skutočnosť. NEZES svojou činnosťou musí bojovať za niečo, teda za presadenie svojich vízií a hospodárskeho programu prostredníctvom politických strán a nie byť stále proti ničomu. Potvrdenie mladých za členov Rady NEZES vytýčilo novú etapu. Spojenie skúsenosti a mladického elánu nám už priniesli aj prvé výsledky. Skoro dva roky, mesiac čo mesiac vychádza náš časopis SILOČIARY a v priebehu niekoľkých dní sa naša webová stránka objaví na internete.

Valné zhromaždenie skončilo. Každý si odnášal plno dojmov. Aj počasie akoby predpovedalo čo ďalej. Zo zamračenej oblohy prestali padať dažďové kvapky. A je pravdou, že po každej búrke raz vyjde slnko.

Ing. František Vojtech

Medzinárodné ekonomické vzťahy

Irak a svetové hospodárstvo

V minulom roku pred a počas eskalácie konfliktu v Iraku vo viacerých médiách (napr.: Nový deň, Súvislosti, Siločariy vydávané NEZESom) som publikoval viac článkov, v ktorých som na základe analýz poukázal na nasledovné:

- v konflikte v Iraku nejde o zbrane hromadného ničenia ani o demokraciu, ale o ropu. Pritom nielen o ropu Blízkeho východu, ale aj o energetické zdroje kaspického regiónu.
- upozornil som, že pre budúcnosť to vytvára hrozbu stretu civilizácií kresťansko - judaistickej a islamskej. Táto hrozba narastá.

Bonko

- prevaha vojenských technológií vytvára predpoklad, že USA a Veľká Británia porazia Irak veľmi rýchlo. Z hľadiska presadzovania vlastných záujmov však uviaznu v tomto regióne na dlhú dobu. To vyvolá v Iraku gerilovú vojnu, v ktorej sú moderné technológie menej účinné a zapoja sa do nej aj občania iných islamských štátov. To sa deje a nemožno vylúčiť, že politicky to vyhovuje viacerým stranám. Jedným ako dôvod k celosvetovému boju proti terorizmu, druhým pre návrat ku kultúrnym koreňom islamu, ktoré boli pretrhané takmer pred 200 rokmi.
- pacifikovať Irak bude možné len cez domáce sily ochotné vytvoriť vládu a spolupracovať s USA a V. Britániou. Zdanlivo to bude demokratická vláda, ktorá umožní v príhodnom čase víťazom oficiálne opustiť Irak. Dovolím si však malú predikciu. Každá iracká vláda vzhľadom na vývoj v Iraku a islamskom svete, jeho civilizačné korene, ako aj na záujmy dnes jedinej globálnej superveľmoci USA, bude musieť preferovať zvládanie vnútroirackej situácie silou. Skôr či neskôr skončí ako nová diktatúra, čo bude v záujme udržania stability v Iraku a regióne vyhovovať takmer všetkým.

Na základe uvedeného možno konštatovať, že zdôvodňovanie typu - vojna v Iraku bola vyvolaná zlými informáciami spravodajských služieb je holým nezmyslom a kamuflážou. Spravodajské služby vedome a podvedome dávali také informácie aké vyhovovali politikom.

V uvedených článkoch na rozdiel od všeobecnej mienky analytikov som upozornil že cena ropy počas vojny v Iraku sa zvyšovať nebude (skôr naopak). Nárast som prognózoval až na posledné mesiace roka 2003 a rok 2004 čo sa plne potvrdzuje. Dôvod - vysoká cena ropy by zvýšila náklady na vojnu (predpokladané náklady boli aj tak prekročené), čo si USA ani V. Británia nemohli dovoliť. Nie je preto náhodou, že FED ktorý plní funkciu americkej centrálnej banky práve v tej dobe znížil úrokovú mieru z úverov na minimum a vyvolal prepad kurzu dolára voči svetovým menám. Sledoval sa cieľ udržať americkú ekonomiku v chode a zabezpečiť jej rast. To sa podarilo do tej miery, že jej hrozilo prehriatie. Zlacinilo to tiež americký export. Čo je rozhodujúce, zvýšili sa tým príjmy amerických spoločností za rok 2003. Ekonomika USA je totiž globalizačným lídrom vo svete. Cez nízky kurz dolára k ostatným svetovým menám, všetky dividendy a zisky z amerického kapitálu v iných krajinách pri prevode do USA zvýšili príjmy, ktoré americké firmy obdržali v dolároch. Prevod ochudobňuje dolárové rezervy krajiny z ktorej sa prevádza. Nízky kurz dolára zároveň robil výhodným umiestňovanie kapitálu v iných menách do USA.

Treba upozorniť, že to malo a stále má negatívny avšak diferencovaný vplyv na svetovú ekonomiku, zvlášť na ekonomiku EÚ. Nie náhodou preto predovšetkým Francúzsko, Nemecko a zo začiatku aj Rusko a Čína boli

politický proti vojne v Iraku (odvolávanie na OSN). Za všetkým sú záujmy.

Zvýšenie cien ropy a plynu (cena sa odvodzuje od cien ropy) na konci roka 2003 a ich ďalší rast má svoju logiku - náklady na vojnu musí niekto zaplatiť výdavky sa musia USA a V. Británii vrátiť. Nie je náhodné, že obnova Iraku bola kontraktčne zverená prevažne americkým a britským firmám. Firmy iných krajín až na výnimky sa na obnove môžu prevažne podieľať len ako subkontraktory amerických a britských firiem. Všetko sa zahŕňa do rúška demokracie a konkurenčnosti, kto dá najnižšiu cenu subkontraktu ten vyhráva. Najnižšia cena však znamená zvýšenie zisku hlavného kontraktora bez bezpečnostného, ľudského a finančného rizika.

Na vysokých cenách ropy a plynu profitujú predovšetkým nadnárodné ropne spoločnosti a fondy. Až na výnimky ako sú ruské spoločnosti a z veľkých napríklad čiastočne francúzsky TOTAL, vo väčšine ide o prevahu amerického a britského kapitálu. Ako som uviedol, Rusko upustilo od tvrdého politického tlaku na USA v otázke vojny a situácie v Iraku (tiež Čína). Príčin je viac – uvediem dve. Vysoká cena ropy a plynu pomáha štátnemu rozpočtu Ruska, ktorý vykazuje plusové salda. Vysoké ceny ropy a plynu zároveň umožňujú Rusku takmer bez finančného rizika reštrukturalizovať celý svoj energetický komplex (ropa, plyn) vrátane výroby elektrickej energie. YUKOS nie je náhodou.

Je logické, že ceny ropy a plynu ako rozhodujúcich energonosičov majú dopad na aj do svetového hospodárstva. Nepokladám preto za náhodu, že najnegatívnejšie sa prejavujú v EÚ, predovšetkým v krajinách európskej menovej únie, zvlášť vo Francúzsku a Nemecku. Z hľadiska svetového obchodu asi nie je náhoda, že záporný obchodný deficit USA znamenal nárast plusového salda obchodu hlavne Japonska, Číny a Ruska. Tieto tri krajiny majú dnes vyššie dolárové rezervy ako ostatný svet spolu.

Politicky asi tiež nie je náhodou, že cez posilnenie slovenskej koruny voči doláru slovenská ekonomika dosiahla určitý profit. Zároveň vysoké ceny ropy a zemného plynu cez DPH a spotrebné dane (daň z minerálnych olejov) znamenajú prínos pre štátny rozpočet. Tým sa vlastne kompenzuje aj zníženie dane z príjmov.

Len čiastočne je pravdou, že hurikány v Mexickom zálive a nestabilita vo Venezuele a Nigérii zdvihli cenu ropy a plynu. Nosným sú dôvody ktoré som uviedol, teda vrátenie nákladov na vojnu v Iraku a zisky nadnárodných spoločností. Dá sa preto predpokladať, že cena ropy a následne plynu môže začať postupne klesať najskôr na konci I. kvartálu roka 2005 na základe bilancii ziskov za rok 2004. Na úroveň 28-30 USD sa však už ťažko vráti.

Ing. Anton Bonko

Medzinárodné politické vzťahy

Irak – nočná mora svetového spoločenstva

Irak je dnes vari najdiskutovanejšou témou vo svete, ktorá predstavuje pre medzinárodné spoločenstvo bremeno „prakticky neriešiteľného problému“. Postupne sa vytráca optimizmus aj u tých, ktorí s hlbokým presvedčením verejne podporovali myšlienku invázie do Iraku ako jediného správneho riešenia pre odstránenie Saddámovho režimu – „hniezda podpory medzinárodnému terorizmu a ilegálneho vývoja a výroby zbraní hromadného ničenia“. Jednoducho, Saddámov Irak predstavoval v ich očiach najväčšie nebezpečenstvo pre svetové spoločenstvo. Dnes, keď s odstupom času hodnotíme spojeneckú okupáciu Iraku nemožno si nevšimnúť skepsu a sklamanie medzinárodnej verejnosti. Irak je v oveľa horšej situácii ako za čias diktátora Saddáma Husajna. V krajine sa úspešne usádzajú bunky teroristickej Al-Káidy, ktorých akty „stínania hláv“ nevinným ľuďom vyvolávajú bezhraničnú hrôzu a strach na celom svete. Takýto Irak po páde Saddáma sme si ani vo sne nepredstavovali. Je to priam katastrofa - príklad zlyhania medzinárodného spoločenstva, ktoré nedokázalo vnútiť Iraku všeobecne prijateľné riešenie a zároveň zabrániť nezmyselnej vojenskej agresii.

Spojenecký útok na Irak nemožno označiť z pohľadu medzinárodného práva za nič iné ako agresiu a prítomnosť koalíčných vojsk v Iraku za protiprávnu okupáciu a podrytie demokracie. Argumenty, ktoré sa doteraz predkladali ako zdôvodnenia pre inváziu, z hľadiska medz. práva nemôžu v žiadnom prípade obstáť. Z americkej strany nešlo o sebaobranu a navyše k útoku nedala súhlas ani Bezpečnostná rada OSN. Chýbala aj základná podmienka, že Irak predstavuje dokázateľnú hrozbu pre medz. bezpečnosť. Hľadanie stôp po jadrovom programe pripomínalo hľadanie ihly v kope sena, ktorú tam nikto nikdy nevložil. Ale ani keby Irak vlastnil zbrane hromadného ničenia, neoprávňovalo to medz. spoločenstvo k vojenskému zásahu.

Ak malo byť cieľom nastoliť demokraciu, tak všetky pokusy násilne meniť vnútorné zriadenie štátov zvonka odporujú medz. právu. Navyše ako upozorňuje nemecký filozof J. Habermas, práve univerzalistické jadro demokracie a ľudských práv zakazuje, aby boli jednostranne presadzované ohňom a mečom. Ambíciu uplatňovať to, čo spája Západ s jeho „základnými politickými hodnotami“, čiže s postupmi demokratického samourčenia a slovníkom ľudských práv, nie je to isté, ako imperiálna ambícia určovať politickú formu života a kultúry. Keď v Nasirii tisíce ľudí demonštrovalo proti Saddámovi a proti americkej invázii, dávali tým najavo, že nezápadné kultúry si ešte neosvojili univerzalistický obsah ľudských práv z vlastných zdrojov a vlastným spôsobom, ktorý by ich vedel presvedčivo spojiť s miestnou skúsenosťou a záujmami. Arabské krajiny sú v súčasnosti skôr v nacionalizačnej fáze politického prebudenia než

demokratizačnej. Preto Arabi dnes fanaticky odmietajú cudziu nadvládu, ktorú vnímajú ako národné poníženie, no neskúmajú čo im to môže priniesť. Je teda málo pravdepodobné, že sa podarí v Iraku nastoliť demokraciu. Výrazná väčšina irackého obyvateľstva neuvažuje v takom politickom rámci, ktorý by bol vhodný na nastolenie demokracie.

Saddám Husajn bol diktátor, o tom nikto nepochybuje. No vyvodzovať z toho, že ohrozoval bezpečnosť USA, bol veľký omyl. Za vojny v Zálive rakety Scud, ktoré Irak vystrelil na Izrael, spôsobili len malé škody a zabili len pár ľudí. Irak nemal žiadne prostriedky, aby vyrábala vo veľkom to, čomu sa hovorí zbrane hromadného ničenia. Taktika rozvracania, ktorá spočívala v tom, že všetko sa zameralo na Irak, sa ukázala prinajmenšom čudná. Alebo ju možno diktovali imperatívy, ktoré nepoznáme. Nezanedbateľný je tu však aspekt ropy. Je známe, že iracké zásoby sú veľmi dôležité a že tamojšia ropa má vynikajúcu kvalitu. Argument, že táto vojna mala oslobodiť iracký ľud spod bremena diktatúry, nedáva nijaký zmysel. Sú aj iné krajiny, napríklad Severná Kórea, Irán, Zimbabwe alebo Sudán, v ktorých je obyvateľstvo rovnako utláčané, ak nie viac. A aj tak USA a jej spojenci nevyhlásili vojnu ich vládam. Washingtonskí pracovníci propagandy síce môžu tvrdiť, že vojenská intervencia do Iraku je aj vojnou za slobodu, ale všetci vedia (alebo aspoň drvivá väčšina), že o to nejde.

Iracká kríza neustále vyvoláva mimoriadne znepokojenie svetovej verejnosti. V samotných USA sa problém Iraku stal jedným z ústredných bodov politického boja o prezidentské kreslo. Nedávno v septembri veľký rozruch spôsobilo vyhlásenie GT OSN Kofi Annana pre rozhlasovú stanicu BBC, že minuloročná invázia do Iraku, ktorú viedli Spojené štáty bola nelegálna a v rozpore s Chartou OSN. Podľa K. Annana BR OSN v roku 2003 varovala Bagdad, že budú následky, pokiaľ nevyhovie požiadavkám OSN. O tom, kedy a aké kroky prijať mali Spojené národy a nie Washington. Preto sa s veľkou pozornosťou očakávalo vystúpenie amerického prezidenta Georga Busha na tému Irak na pôde OSN. Podľa expertov G. Bush nevyužil príležitosť presvedčiť svojich oponentov a kritikov o opodstatnenosti invázie spojeneckých vojsk do Iraku a o schopnosti zvládnuť situáciu v krajine. Namiesto toho, aby priznal, že Spojené štáty obišli v prípade invázie do Iraku BR OSN, rečnil tak, akoby BR na jeho krajinu zanevrela. Vystúpenie v OSN poskytlo Bushovi jedinečnú príležitosť priznať skutočný stav vecí v Iraku a so všetkou pokorou pripustiť, že USA potrebujú pomoc. Bohužiaľ, bola to príležitosť, ktorú nevyužil.

Američania a ich koalíční partneri v Iraku (vrátane Slovenska) stoja v obkľúčení svetového terorizmu. Útok na Irak neporazil ani neoslabil medzinárodný terorizmus, zdá sa, že ho ešte posilnil tým, že mu vohnal do náručia množstvo ďalších prívržencov. Irak sa stal hrozivou nočnou morou, ktorá s neskutočnou krutosťou prenasleduje celé svetové spoločenstvo. To si vážne až teraz uvedomuje svoje slabiny a nedostatky. Môžeme mať radi Spojené štáty, ich

tradíciu, kultúru a ľudí. Môžeme byť hlboko dotknutí bolesťou, ktorá ich zasiahla 11. septembra 2001. Ale to nás nemôže zbaviť povinnosti poukázať na to, že ich vláda, ako aj vlády ich spojencov, urobili zlé rozhodnutie v prípade vojenskej invázie do Iraku. Treba otvorene priznať, že vojna v Iraku sa stala potupou demokracie.

Ing. Pavol Hrivík, CSc.

Osobnosti

Finn E. Kydland, Edward C. Prescott

získali tento rok Nobelovu cenu za ekonómiu. Je to jediná cena, ktorá sa neudeluje z vôle Švéda Alfreda Nobela. Ostatné ocenenia (napr. za mier, fyziku, chémiu, a ďalšie) boli po prvýkrát udelené v roku 1901, cena za ekonómiu bola samostatne založená centrálnou bankou Švédska v roku 1968. v roku 1969 boli prvými ocenenými Ragnar Frisch a Jan Tinbergen.

Príspevok dvoch tohtoročných laureátov Nobelovej ceny za ekonómiu spočíva predovšetkým v dvoch oblastiach, ktorým sa venujú: v teórii časovej nekonzistencie hospodárskych politik a v teórii hospodárskych cyklov.

Američan E. C. Prescott sa narodil v roku 1940 v Glen Falls, New York. Doktorát získal na Carnegie – Mellon University (1967). V súčasnosti pôsobí ako výskumný pracovník vo Federal Reserve Bank of Minneapolis a ako profesor na Arizona State University v Tempe.

Nór F. E. Kydland je zatiaľ tretím Nórom, ktorý získal Nobelovu cenu za ekonómiu. Napriek tomu, že sa narodil v Nórsku v roku 1943, doktorát už obhajoval v USA na Carnegie – Mellon University (1973). V súčasnosti pôsobí na Tepper School of Business Carnegie – Mellon University a na University of California v Santa Barbare.

Títo dvaja vedci spolupracujú od 70. rokov. Reputáciu im priniesol najmä príspevok v Journal of Political Economy v roku 1977 „Rules Rather than Discretion: The Inconsistency of Optimal Plans“. V uvedenom článku autori analyzovali možnosti centrálnych bánk v dvoch prípadoch – že majú presne stanovené pravidlá, alebo majú voľnú ruku.

Prescott a Kydland predovšetkým orientujú pozornosť nie na celkový dopyt a jeho zmeny, ktorý spôsobuje krátkodobé výkyvy v produkcii a zamestnanosti (ako to tvrdil Keynes), ale dávajú do popredia stranu ponuky, kde zmeny majú oveľa väčšie a rozsiahlejšie dôsledky. Laureáti položili základy na tvorbu nových modelov, ktoré posudzujú ekonomické cykly ako kolektívny výsledok množstva rozhodnutí domácností a firiem v súvislosti so spotrebou, investíciami či pracovnou silou. Dokázali, že zmeny v rozvoji technológií, ktoré sú hlavným zdrojom dlhodobého hospodárskeho rastu, môžu viesť ku krátkodobým výkyvom. Ako sa hovorí v správe Švédskej akadémie: „Ich práca sa neobmedzila len na

ekonomický výskum, ale má dosahy tak na ekonomickú politiku všeobecne, ako na menovú politiku prakticky“. Laureáti integrovali teóriu hospodárskych cyklov a teóriu ekonomického rastu. V období po druhej svetovej vojne sa zažilo vo vyspelých krajinách pravidlo čím vyššie zdanenie očakávajú domácnosti v budúcnosti, tým menej ušetria, a čím expanzívnejšiu menovú politiku a vyššiu infláciu očakávajú firmy, tým určujú vyššie ceny a dávajú vyššie mzdy. Takéto očakávania však vyvolávajú problém časovej nekonzistencie alebo súdržnosti.

Aký je teda recept Prescottta a Kydlanda na úspešnú hospodársku politiku? Predovšetkým je to stanovenie správnych pravidiel a najmä ich dodržiavanie. Týmto sa, podľa laureátov, dosiahne čo najlacnejšie a najefektívnejšie potrebná makroekonomická stabilita. Nad krátkodobými vhodnými riešeniami by mali bdiť inštitúcie nezávislé od vlády, pretože tá má tendenciu prispôbovať sa volebným obdobiam či politickému cyklu a tendenciu hľadať krátkodobo účinné opatrenia aj za cenu budúcich ťažkostí. Problém spočíva v tom, že stanovenie pravidiel sa v politickom procese väčšinou nedarí naplniť. V prípade, že nízke dane podporia tvorbu úspor a investícií, bude vláda ťažko odolávať pokušeniu zdaníť kapitál a peniaze rozdeliť medzi masy voličov.

Dielo tohtoročných laureátov Nobelovej ceny za ekonómiu, ktorí významne ovplyvnili pohľad na inštitucionálne postavenie menovej politiky a prístup centrálnych bánk k makroekonomickému modelovaniu, nesporne ovplyvnilo moderné centrálné bankovníctvo v mnohých krajinách. Ich prednáška vo Veľkej aule Štokholmskej univerzity sa uskutoční 8. decembra 2004.

Redakcia

Európska únia

Európska komisia a jej kompetencie

Európska komisia (EK) zaujíma v inštitucionálnej štruktúre Európskej únie (EÚ) kľúčové postavenie. Bola vytvorená v roku 1967 a reprezentuje záujmy Európy a inštitucionálnu štruktúru EÚ. Je to jediný orgán, ktorý má v EÚ právo navrhovať legislatívu a určuje smerovanie EÚ. Termín EK sa však zaviedol do používania až v roku 1993 po vstupe do platnosti Zmluvy z Nice. Predtým sa používal termín Komisia ES (Európske spoločenstvo). Jej predchodcom bol Vysoký úrad Európskeho spoločenstva uhlia a ocele (ESUO) založeného v roku 1952.

Predseda EK je menovaný Európskou radou po konzultácii s Európskym parlamentom. Ostatní členovia EK sú menovaní vládami po konzultácii s nastupujúcim predsedom. Predtým, ako EK začne pracovať musí ju potvrdiť Európsky parlament. EK je nezávislá na vládach členských štátov (aj napriek tomu, že jednotlivých

Grešš

komisárov navrhujú vlády členských štátov), v oblasti politických iniciatív a ich realizácie je zodpovedná len pred Európskym parlamentom. Členov EK, eurokomisárov, menujú na päťročné obdobie členské štáty EÚ. Každý komisár je zodpovedný za určitú oblasť a zodpovedá za prácu príslušného generálneho direktoriátu (riaditeľstva). Aj napriek tomu, že komisárov nominujú vlády členských štátov EÚ, komisári nesmú vyžadovať ani prijímať pokyny od žiadnej z vlád členských štátov EÚ. Pri výkone svojich funkcií musia byť nestranní a objektívni, pretože EK vykonáva svoju činnosť ako politicky nezávislý orgán.

EK disponuje pomerne širokými právomocami:

1. zodpovedá za aplikáciu primárneho a sekundárneho práva EÚ (navrhuje politické rozhodnutia a monitoruje ich plnenie; má výhradné právo navrhovať legislatívu EÚ a predkladať ju ostatným inštitúciám. Komisia však nemá právo rozhodovať o svojich vlastných návrhoch. Len Rada EÚ a Európsky parlament majú právo premeniť takéto návrhy na skutočné zákony),
2. dáva doporučenia a stanoviská k otázkam, ktoré sú predmetom záujmu Spoločenstva, (prijíma záväzné rozhodnutia a uzatvára medzinárodné dohody; pri porušení európskeho práva v prípade potreby intervencuje predložením záležitosti Európskemu súdnemu dvoru),
3. je iniciátorom rozhodovacieho procesu v EÚ (je výkonným orgánom a dozerá nad implementáciou všetkých rozhodnutí a zabezpečuje, aby sa rozhodnutia EÚ preniesli do praxe; dozerá na výskumné a technologické rozvojové programy),
4. vykonáva opatrenia, ktoré na ňu preniesla Rada EÚ na základe Radou prijatých predpisov,
5. predkladá predbežný návrh rozpočtu (zodpovedá za riadenie rozpočtu EÚ – navrhuje rozpočet a kontroluje výdavky EÚ, riadi zdroje štrukturálnych fondov a bráni ich zneužívaniu),
6. v oblasti vonkajších vzťahov je oprávnená (po splnomocnení Radou EÚ) dojednávať zmluvy s tretími štátmi (negociuje medzinárodné dohody, hlavne v oblasti obchodu a spolupráce; nie je však splnomocnená uzatvárať dohody).

Funkčné obdobie predchádzajúcej EK, vedenej Romanom Prodim, vypršalo 31. októbra 2004, no aj naďalej pokračuje vo svojej činnosti vzhľadom na to, že predseda novej komisie na posledný možný termín stiahol návrh menovania nových členov.

Od 1. novembra 2004 tak mala nastúpiť nová EK pod predsedníctvom José Manuela Barrosa. Reálny termín začatia jej pôsobenia je však otázný práve kvôli problémom so schvaľovaním niektorých nových komisárov v Európskom parlamente. V tejto súvislosti sa spomínajú najmä mená štyroch budúcich eurokomisárov, ktorý narazili na odpor niektorých členov europarlamentu. Snáď najmarkantnejším je taliansky nominant na eurokomisára R. Buttiglione za svoje výroky ohľadne svojich konzervatívnych výrokov o homosexuáloch. Ďalším kandidátom na odvolanie je aj bývalý šéf maďarskej diplomacie L. Kovács, ktorý nepresvedčil europoslancov, že bude dobrým kandidátom pre rezort energetiky. Politické frakcie Európskeho parlamentu si však dobre strážia, ku ktorej časti politického spektra patria jednotliví kandidáti. Väčšinou sa používa princíp výmena kandidáta pravice znamená aj výmenu kandidáta ľavice. Preto je vysoko pravdepodobné, že na výmenu Buttiglioneho zrejme doplatí práve Kovács.

Prvý možný termín oznámenia nového zloženia EK sa posunul na polovicu novembra 2004. Pritom Barosso už v auguste oznámil aké oblasti budú mať na starosti jednotliví komisári, medzi ktorými je aj komisár nominovaný vládou Slovenskej republiky – Ján Figel'. Rozhodnutia ohľadne portfólia aktivít komisárov neboli jednoduché – predchádzali im podrobné konzultácie s každým nominovaným komisárom. Cieľom nového predsedu EK je vybudovanie silného tímu, ktorý spoločne dosiahne všetky stanovené ciele.

Najvýznamnejšie zmeny, ktoré sa Barroso chystá zaviesť, sa týkajú najmä:

1. predseda bude osobne predsedáť skupine komisárov pre vonkajšie vzťahy a Lisabonskú stratégiu,
2. nové miesto podpredsedu pre vzťahy s inštitúciami a komunikačnú stratégiu,
3. jeden podpredseda bude zabezpečovať jednotný prístup komisie v Rade pre konkurencieschopnosť,
4. doteraz najvyšší podiel žien v komisii,
5. rozdelenie súčasných portfólií: doprava a energetika, poľnohospodárstvo a rybolov, vnútorný trh a dane,
6. väčšia miera využívania pracovných skupín na prípravu podkladov pre budúce rokovania,
7. umiestnenie komisárov do tej istej budovy,
8. oddelenie finančnej kontroly od rozpočtových záležitostí a menovanie podpredsedu pre dohľad nad primeraným riadením komisie.

Ing. Martin Grešš, PhD.